

Examendiensten
Kempkensberg 4-6
Postbus 30158
9700 LK GRONINGEN
Fax: (050)5998899
Tel: (050)5998933
Email: schoolexamens@ib-groep.nl

Aangepaste uitvoeringen van centrale examens

Sinds jaar en dag worden ten behoeve van kandidaten met een handicap aangepaste uitvoeringen van de centrale examens geleverd. Bij de levering van 2005 zijn enkele zaken gewijzigd.

Net als in voorgaande jaren worden de aangepaste uitvoeringen alleen geleverd voor de schriftelijke examens. Bij de praktische examens zorgt de directeur indien nodig voor aanpassing bij de afname.

A. De veranderingen in het kort:

1. Op het bestelformulier van IBG en in de verdere afhandeling wordt strak onderscheid gemaakt tussen de aanpassingen voor blinden en sterk visueel gehandicapten, en de aanpassingen ten behoeve van kandidaten met een leeshandicap (bijvoorbeeld dyslexie). De aanmelding van een blinde of visueel gehandicapte kandidaat geschiedt met een afzonderlijk formulier dat bij IBG kan worden aangevraagd (tel. 050 5998933, of e-mail schoolexamens@ib-groep.nl). Op het formulier wordt gevraagd naar de naam van de kandidaat en het begeleidingsnummer bij FNB. De school hoeft voor de kandidaat geen leveringsovereenkomst met FNB te hebben, maar in de regel is dat wel het geval. Vermelding van naam en eventueel begeleidingsnummer maakt directe communicatie over de aard van de gewenste aanpassing mogelijk. Het aanbod voor deze groep kandidaten is ten opzichte van voorgaande jaren niet gewijzigd.
2. voor de kandidaten met een leeshandicap zijn de veranderingen de volgende:
 - a. twee examens, te weten wiskunde GL/TL en wiskunde A1,2 havo, worden standaard gezet in een grotere letter (punt 11). Extra vergroot schrift zal minder vaak nodig zijn. Als extra vergroot schrift noodzakelijk is, moet de school dat zelf vervaardigen. Dat kan de school doen aan de hand van een standaard aan alle scholen geleverd digitaal bestand van het examen (PDF). De overige examens hebben de gebruikelijke lettergrootte (punt 10), grootschrift wordt op bestelling geleverd.
 - b. als audio wordt het Daisy-bestand geleverd, af te spelen in speciale Daisy-spelers of op de computer. De audio-CD (afspeelbaar op een gewone cd-speler), in 2004 eenmalig verstrekt, vervalt in 2005. Wel kan een tekst-CD worden geleverd. Dit is in 2005 een bestand (PDF) dat visueel gelijk is aan het papieren examen, en met de computer en met software voor spraaksynthese in spraak kan worden omgezet.

B. Nadere toelichting:

1. kandidaten met een zware visuele handicap

Voor blinde kandidaten en andere kandidaten met een visuele handicap worden in 2005 net als in voorgaande jaren aangepaste uitvoeringen van de examens geleverd. De aanpassingen behelzen zowel de uitvoering (braille, audio), als de inhoud. Afbeeldingen worden vervangen door een toelichting, formules worden lineair gemaakt, vragen m.b.t. "scannend lezen" vervallen, vragen die een beroep doen op visueel vermogen worden vervangen.

De uitvoering is hetzelfde als vorig jaar: op bestelling wordt braille geleverd, een tekstbestand voor bijvoorbeeld braille-leesregels of verklanking (*text-to-speech*), en een audio-bestand in Daisy-format.

Net als in voorgaande jaren worden de examens havo en wvo voor de vakken aardrijkskunde, wiskunde A en wiskunde B, niet aangepast ten behoeve van visueel gehandicapte kandidaten. De school neemt deze kandidaten een vervangend (eventueel deels mondeling) examen af, in aanwezigheid van een gecommiteerde, aangewezen door de IB-Groep. De school dient hiervoor een verzoek in bij de IB-Groep.

Ook de examens tweede tijdvak worden (voor alle vakken) niet aangepast ten behoeve van visueel gehandicapte kandidaten. De regeling voor afname in het tweede tijdvak is gelijk aan die voor aardrijkskunde, wiskunde A en wiskunde B havo en wvo in het eerste tijdvak (zie boven). Zodra bekend is dat een visueel gehandicapte kandidaat zal deelnemen aan een examen in het tweede tijdvak, dient de school onverwijld contact op te nemen met de IB-groep voor het regelen van de gecommiteerde.

2. kandidaten met een leeshandicap

Voor kandidaten met een leeshandicap (w.o. dyslectici) worden in 2005 enkele speciale uitvoeringen geleverd die inhoudelijk geheel identiek zijn aan de standaarduitvoering van het examen.

2a. grootschrift

De meeste schriftelijke examens worden in 2005 gezet in dezelfde lettergrootte als in 2004 (punt 10). Voor deze examens kan de school, net als in 2004, grootschrift bestellen. Twee schriftelijke examens, **wiskunde GL/TL en wiskunde A1,2 havo**, worden in 2005 standaard gezet in een grotere letter. Een deel van de kandidaten zal daardoor niet langer grootschrift nodig hebben. Mocht de grotere letter (punt 11) nog te klein zijn, dan kan de school zelf voor grootschrift in de vereiste grootte zorgen. Daartoe wordt bij de zending examens in mei 2005 een CD-ROM gevoegd met een PDF (*print direct file*). Een PDF is als het ware een elektronische foto van het document, die gelezen kan worden met het gratis programma Acrobat Reader (www.adobe.com), staat ook op de CD-ROM). De PDF heeft dezelfde lay-out als het papieren examen. De school kan de kandidaat de PDF op de computer aanbieden, de kandidaat kan dan op het beeldscherm elke gewenste vergroting kiezen. De school kan het bestand ook vergroot uitprinten.

Op de CD-ROM staat als voorbeeld een PDF van het examen 2004 wiskunde GL/TL en van het examen 2004 wiskunde A1,2 havo, omgezet naar de bij het examen 2005 gebruikte lettergrootte (punt 11). Als papieren bijlage is van beide examens één pagina in de nieuwe grotere letter op papier bijgevoegd.

Het gebruik van de PDF voor het centraal examen vereist enige controle en installatiehandelingen voorafgaand aan het examen. De envelop met de CD-ROM mag daartoe eerder worden opengemaakt dan bij aanvang van de examenzitting. De regelgeving schrijft slechts voor dat de directeur verantwoordelijk is voor de geheimhouding van de opgaven. Schoolmanagers_VO heeft op haar website (www.schoolmanagers_VO.nl) een voorbeeld geplaatst van een protocol dat een goede procedure hiervoor regelt.

Bij sommige examens moet in een tekening worden gemeten, of moet een tekening worden gemaakt of voltooid. Vergroting leidt soms tot een andere uitkomst, soms tot een niet goed maakbare opgave. Omdat meten of tekenen op het beeldscherm bij PDF-gebruik sowieso niet goed mogelijk is, geldt de volgende regel:

Kandidaten dienen metingen en tekenopdrachten te allen tijde te verrichten op een papieren exemplaar van het examen of de bijlage, in de oorspronkelijke grootte.

2b1. audio: Daisy-CD-ROM

Audio (gesproken tekst van het examen) wordt geleverd als Daisy-CD-ROM. Het gaat hier om ingesproken, natuurlijke audio. De Daisy-CD-ROM is afspeelbaar in speciale Daisyspelers, of op de computer met eenvoudige software. Engelstalige freeware is beschikbaar op <http://www.daisy.org/tpbreader/>

De kracht van de Daisy-CD-ROM ligt in het feit dat zeer snelle navigatie mogelijk is (bijvoorbeeld bij een examen tussen tekst en vraag). Daarom is Daisy de internationale standaard voor audio ten behoeve van mensen met een visuele handicap.

Werken met een speciale Daisy-speler vergt enige ervaring. Gebruikers met een leeshandicap die niet dagelijks een Daisy-speler gebruiken maar wel op een beeldscherm een inhoudsopgave kunnen lezen, kunnen na korte oefening wél goed uit de voeten met de computersoftware,

Op de CD-ROM staat als voorbeeld het examen Engels KB eerste tijdvak 2004 als Daisy-bestand, uit te proberen met de eveneens op de CD-ROM geplaatste software. Dit voorbeeld is het examen voor kandidaten met een visuele handicap, dat op punten kan afwijken van het papieren examen 2004. In 2005 zal het Daisy-examen voor kandidaten met een leeshandicap wél geheel identiek zijn aan het papieren examen.

Voor installatie vooraf en geheimhouding: zie de tekst bij 2a.

2b2: audio: tekstbestand

Een PDF leent zich niet alleen voor vergroting, maar is ook bruikbaar voor omzetting van tekst naar spraak (spraaksynthese). Van alle schriftelijke examens 2005 kan een PDF worden besteld. Het is mogelijk om in de PDF tekst te selecteren en op het klembord van de computer te plaatsen. Als op de computer spraaksynthese-software

is geïnstalleerd, kan de op het klembord geplaatste tekst met een kunstmatige stem worden verklankt.

Op de CD-ROM staan enkele voorbeelden van PDF's en een gratis programma voor spraaksynthese, ook te downloaden via www.deskbot.com.

Voor installatie vooraf en geheimhouding: zie de tekst bij 2a.

2b3: welke audio voor wie?

Vooral de vraag wat de kandidaat in het voorafgaand onderwijs heeft gebruikt, bepaalt welke audio-voorziening het meest geschikt is. Spraaksynthese met PDF leent zich goed voor het laten "voorlezen" van korte zinsgedeelten en losse woorden. De kandidaat leest het examen via het beeldscherm, en besluit waar dat nodig is om te laten "verklanken".

Daisy leent zich meer voor die situaties waarbij de kandidaat weet dat hij sowieso graag lange tekstgedeelten wil laten voorlezen. De natuurlijke stem van Daisy klinkt bij lange teksten soepeler dan de kunstmatige stem van spraaksynthese. Een bijkomend voordeel van Daisy kan zijn de goede uitspraak bij moderne vreemde talen: de Engelse teksten met Engelse uitspraak, de Nederlandse vragen met Nederlandse uitspraak. Bij gebruik van spraaksynthese moet de gebruiker in zo'n geval schakelen tussen verschillende stemmen.

Het is vanzelfsprekend mogelijk dat een kandidaat beide gebruikt; bijvoorbeeld Daisy bij het examen Engels en spraaksynthese bij wiskunde.

C. Inhoudsopgave CD-ROM

De CD-ROM bevat het volgende:

- a. gratis software:
 - Acrobat Reader voor het visueel lezen van examens in PDF
 - software voor het afspelen van een Daisy-CD-ROM
 - software voor spraaksyntheseHet verdient aanbeveling om bij gebruik van deze software bij het centraal examen tijdig een meer recente versie te downloaden en te installeren. Voor het lezen van PDF, voor het afspelen van Daisybestanden en voor spraaksynthese is ook andere software beschikbaar, zowel gratis software als betaalsoftware die soms meer mogelijkheden en/of betere kwaliteit biedt.
- b. toelichtingen/handleidingen:
 - download, installatie en gebruik van Deskbot (voor spraaksynthese)
 - gebruik van Daisy software en bestanden op de computer.
- c. de examens 2004 wiskunde GL/TL en wiskunde A1,2 havo als PDF in een grotere letter
om te oefenen met spraaksynthese, en/of om te zien of verdere vergroting nodig is.
- d. enkele examens 2004 als PDF
om te oefenen met spraaksynthese
- e. het examen Engels 2004 KB als Daisy-bestand

Alle examens 2004 kunnen ook als PDF worden gedownload van de site van de Citogroep (www.citogroep.nl). Bij de moderne vreemde talen lenen enkele PDF's op deze site zich niet voor spraaksynthese (de tekst kan niet worden geselecteerd). De

PDF's die op bestelling worden geleverd bij de examens 2005, zullen wel alle geschikt zijn voor spraaksynthese.

Als de school als oefening meer Daisy-bestanden wenst, kunnen deze worden aangevraagd bij de IB-Groep, schoolexamens@ib-groep.nl, onder vermelding van de gewenste examens. Alle examens eerste tijdvak waarvan in 2004 een Daisy-versie is besteld, kunnen worden geleverd. Dit zijn de Daisy-versies voor kandidaten met een visuele handicap die op onderdelen kunnen afwijken van het papieren examen. In 2005 is de Daisy-versie voor kandidaten met een leeshandicap wel identiek aan het papieren examen.

D. Hoe kies ik wat voor welke kandidaat?

1. is de kandidaat blind of sterk visueel gehandicapt?

Nee: ga dan naar (2)

Ja: ga na, eventueel in overleg met de ambulante begeleider van de kandidaat, welke aanpassingen de kandidaat in het voorafgaand onderwijs heeft benut. En bepaal op grond daarvan de wijze van afname van de centrale examens en de daarvoor meest geschikte uitvoering. Vraag het speciale bestelformulier aan bij IBG.

2. heeft de kandidaat een leeshandicap?

Nee: ga dan naar (3)

Ja: ga na, van welke voorzieningen, gebaseerd op het deskundigenrapport, de kandidaat in het voorafgaand onderwijs gebruik heeft gemaakt. En bepaal op grond daarvan de wijze van afname van de centrale examens.

- als punt 10 lettergrootte te klein is: grootschrift bestellen (behalve bij wiskunde GL/TL en wiskunde A1,2 havo)
- bij wiskunde A1,2 havo of wiskunde GL/TL als punt 11 lettergrootte te klein is: examen op de computer aanbieden of zelf vergroting produceren. *Let op: tekeningen & metingen op het examen op oorspronkelijke grootte.*
- als de kandidaat recht heeft op audio-ondersteuning: zorgen voor audio bij centrale examens door PDF of Daisy. Keus tussen Daisy en PDF na oefening en/of op grond van voorafgaande ervaring. Daisy en/of PDF bestellen (kan per vak per kandidaat verschillen). Voor wiskunde A1,2 havo en wiskunde GL/TL wordt de PDF zonder voorafgaande bestelling aan alle scholen geleverd.
- andere voorzieningen zijn mogelijk buiten het leveringsaanbod op grond van artikel 55 van het Eindexamenbesluit, mits daarmee niet de inhoud van het examen wordt aangetast, mits de kandidaat niet de beschikking krijgt over een niet toegestaan hulpmiddel en mits daarvoor een reden is te vinden in het deskundigenrapport en in het voorafgaand onderwijs.

3. andere handicaps

Voor kandidaten met andere handicaps worden geen aangepaste uitvoeringen van examens geleverd. Zo is er geen afzonderlijk examen aardrijkskunde voor kleurenblinde kandidaten. Op grond van artikel 55 van het Eindexamenbesluit kan de directeur de wijze van afname aanpassen, mits daarmee niet de inhoud van het

examen wordt aangetast, mits de kandidaat niet de beschikking krijgt over een niet toegestaan hulpmiddel en mits voor de aanpassing een reden is te vinden in het deskundigenrapport en in het voorafgaand onderwijs. Bij aardrijkskunde bijvoorbeeld een surveillant die op verzoek van de kandidaat kleuren benoemt of aanwijst. De directeur kan een kandidaat met een motorische handicap toestaan het examen op de computer te maken. In dat geval kan het handig zijn, dat de kandidaat ook het examen zelf op de computer krijgt aangeboden. Ook hiervoor kan het PDF worden besteld en gebruikt.

4. overige kandidaten

Het gebruik van een PDF op de computer is niet voorbehouden aan kandidaten die recht hebben op een aanpassing in verband met hun handicap. De school kan aan elke kandidaat, of eventueel aan elke kandidaat die dat wenst, het examen als PDF op het beeldscherm van de computer aanbieden. Dat kan een praktische keuze zijn als de school de kandidaat de antwoorden op de computer in een tekstverwerkingsprogramma laat invoeren; de kandidaat kan dan met twee vensters op zijn beeldscherm werken.

De kandidaat zonder leeshandicap heeft geen recht op audio-ondersteuning. Dat is technisch eenvoudig te realiseren: door geen spraaksynthesoftware te installeren; of nog eenvoudiger, door de koptelefoon weg te laten.

E. verdere informatie

1. informatiebijeenkomsten

Schoolmanagers_VO organiseert eind september/begin oktober in samenwerking met CEVO en IB-Groep enkele regionale informatiebijeenkomsten. De informatiebijeenkomsten staan in het teken van twee ontwikkelingen bij de centrale examens: digitalisering en deregulering. Oftewel: allerlei digitale voorzieningen geven bij de examens nieuwe mogelijkheden en roepen nieuwe vragen op. En sinds de jaren negentig van de vorige eeuw is een aantal zaken bij het centraal examen niet meer van overheidswege geregeld maar gelegd in handen van de directeur van de school. Schoolmanagers_VO geeft de directeur daarbij een handreiking in de vorm van protocollen.

Op de informatiebijeenkomsten zal ook ruim aandacht worden besteed aan de verschillende digitale hulpmiddelen ten behoeve van een aangepaste afname van de examens.

Voor informatie: www.schoolmanagers_VO.nl

2. oefenmateriaal

Op bijgaande CD-ROM staat oefenmateriaal in de vorm van een Daisy-bestand en enkele PDF's.

Indien de school de kandidaat meer met PDF's wil laten oefenen: Alle examens 2004 eerste en tweede tijdvak zijn nog als PDF downloadbaar van de site van de Citogroep, www.citogroep.nl. Bij de examens moderne vreemde talen 2004 leent de PDF zich nog niet voor spraaksynthese, bij de overige examens wel (behoudens soms teksten bij afbeeldingen).

Indien de school meer oefening met Daisy wenst, kunnen (voor zover beschikbaar) meer Daisy-bestanden (examen 2004) bij IBG worden aangevraagd.